

dr hab. inż. arch. Dominika Pazder, prof. PP
Poznań, 22/04/2021
Wydział Architektury, Politechnika Poznańska
ul. Jacka Rychlewskiego 2, 61-131 Poznań
e-mail: dominika.pazder@put.poznan.pl

**Recenzja pracy doktorskiej
mgr inż. arch. Ady Nawrockiej**

pod tytułem

„NOWE PARADYMATY PROJEKTOWANIA URBANISTYCZNEGO”

Promotorem pracy jest prof. dr hab. inż. arch. Jacek Gyurkovich.

Recenzja wykonana na podstawie zlecenia Prodziekana ds. Nauki Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej – prof. dr hab. inż. arch. Justyny Kobylarczyk.

Ogólna charakterystyka rozprawy

Rozprawa przedłożona do recenzji została przedstawiona w formie oprawionego wydruku komputerowego w formacie a4. Praca liczy 315 stron tekstu wraz z przypisami, spisem pozycji bibliograficznych (strony 280-312 - brak numeracji pozycji bibliograficznych) oraz spisem przywołanych w tekście międzynarodowych i krajowych dokumentów, ustaw, regulacji prawnych (strony 312-314), a także źródeł internetowych (strony 314-315). Praca nie zawiera streszczenia w języku obcym. Brak numeracji stron w spisie treści co bardzo utrudnia poszukiwanie poszczególnych rozdziałów i „poruszanie się” po dysertacji.

Praca składa się z IV części i zawiera 10 rozdziałów. Została skonstruowana według czytelного układu z podziałem na: wstęp, część teoretyczną, część badawczą, podsumowanie i wnioski.

Część I – „Wstęp” zawiera wprowadzenie do problematyki, w którym Autorka prezentuje cel oraz metodę badawczą, zakres merytoryczny, czasowy i terytorialny badań, a także przyjętą tezę badawczą. W tej części przedstawione zostało tło teoretyczne w postaci stanu badań, jak również dokonano uzasadnienia doboru przykładów studialnych. We wstępie Autorka prezentuje także opis struktury pracy. Jest to część wprowadzająca w podejmowaną tematykę dotyczącą zmieniającej się obecnie kultury planowania i projektowania urbanistycznego w świetle nowych uwarunkowań globalnych, a tym samym wyłaniającej się potrzeby zrewidowania sposobu definiowania, rozumienia i kierunkowania współczesnych procesów rozwojowych w ramach tzw. terytorium zurbanizowanego.

Część II – zawiera trzy rozdziały i poświęcona jest prezentacji problematyki zarządzania w sferze planowania i zagospodarowania przestrzennego. W tej części Autorka przedstawia tło teoretyczne dla podjętej tematyki w ujęciu międzynarodowym - w odniesieniu do wybranych filozofii zarządzania, instrumentów czy dokumentów opracowanych na poziomie światowym

lub unijnym. Autorka dokonuje podziału na trzy ogólne zakresy tematyczne – planowania na poziomie krajowym, prezentacji różnych systemów i klasyfikacji planowania przestrzennego oraz zarządzania na poziomie miejskim,

Część III – przedstawia analizę studiów przypadków obejmującą cztery kraje - Francję, Niemcy, Włochy i Stany Zjednoczone. Badania przeprowadzone są według powtarzalnego, czytelnego schematu, który obejmuje następujące elementy: informacje wprowadzające prezentujące system planowania przestrzennego w danym kraju, strukturę administracyjną i kompetencje władz, różne poziomy systemu planowania przestrzennego – od krajowego, przez regionalny i ponadlokalny aż do lokalnego oraz wybrane istotne dla podejmowanej tematyki zagadnienia dotyczące m.in. struktur zarządzania, ram organizacyjno-prawnych czy finansowych planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego na różnych poziomach szczegółowości. Analizy dotyczące poszczególnych krajów są dodatkowo zilustrowane prezentacją dokumentów planistycznych dla wybranych przykładach studialnych miast – Nantes (Projekt Île de Nantes), Berlina (Strategie Und Stadtentwicklungskonzept 2030), Mediolanu (Projekt rozwoju miasta), czy Nowego Yorku (Projekt High Line),

Część VI - zawiera podsumowanie przeprowadzonych badań, prezentację wyników oraz wnioski końcowe.

Ocena pracy

Przedstawiona do oceny dysertacja prezentuje bardzo wysoki poziom edytorski oraz dobry styl językowy. Struktura pracy jest czytelna, z wyraźnym podziałem na część teoretyczną (część II) i badawczą obejmującą analizę studiów przypadku (część III), co ułatwia prezentację walorów merytorycznych treści. We wstępie bardzo dobrze opisane zostały wszystkie wymagane elementy zastosowanego w pracy warsztatu naukowo-badawczego. Właściwie dobrany i obszerny materiał bibliograficzny, dobrze opisane cytowania i odniesienia do źródeł literaturowych świadczą o rzetelności naukowej Autorki.

Podjęta w pracy tematyka badawcza jest nie tylko bardzo aktualna i niezmiernie interesująca, ale też bardzo trudna do uchwycenia. Być może stąd wynika tak duża objętość dysertacji - przy tak obszernym merytorycznie temacie, ujęcie syntetyczne niewątpliwie stanowi dużą trudność. Wybrany temat jest bardzo ciekawy, gdyż łączy konkretną wiedzę w zakresie uwarunkowań legislacyjno-organizacyjnych planowania przestrzennego w różnych krajach, z nieco filozoficznym ujęciem – dotyczącym rozważań na temat poszukiwania nowego paradygmatu planowania przestrzennego i projektowania urbanistycznego w ujęciu uniwersalnym. W odniesieniu do tego, zdaniem recenzenta, trafne jest stosowanie przez Autorkę pojęć „terytorium zurbanizowane” czy „rzeczywistość urbanistyczna”, bo w tych określeniach zawarta jest pewna ogólność ujęcia podjętej tematyki oraz podkreślona została jej pojemność znaczeniowa.

Przyjęte założenia badawcze, wyznaczone cele, zastosowana metodologia oraz przedstawione wyniki badań są w opinii recenzenta właściwe i świadczą o warsztacie naukowo-badawczym Autorki. Wywód naukowy oparty jest na właściwie przeprowadzonym przeglądzie literaturowym oraz wnikliwej analizie przykładów studialnych w zakresie

uwarunkowań legislacyjnych, administracyjno-zarządczych i organizacyjnych systemów planowania przestrzennego w badanych krajach – przykładach modelowych. Przyjęty tok myślowy zakończony jest prawidłowo sformułowanymi obserwacjami ujętymi w formie wniosków końcowych.

Praca zawiera właściwie określone cele badawcze, które obejmują identyfikację i diagnozę współczesnych uwarunkowań w zakresie kreacji i implementacji innowacyjnych rozwiązań dotyczących szeroko rozumianych zagadnień związanych z planowaniem przestrzennym i projektowaniem urbanistycznym m.in. zasad, strategii czy instrumentów służących poszukiwaniu i definiowaniu nowego paradygmatu planowania i projektowania.

Teza dysertacji została ujęta w formie stwierdzenia, że: „skuteczność, właściwość i efektywność procesu tworzenia współczesnego terytorium zależy od przekwalifikowania dotychczasowego paradygmatu planowania i projektowania urbanistycznego, a w konsekwencji przeformułowania tradycyjnych instrumentów planowania i projektowania oraz odnalezienia nowych metod działania w rozmaitych kontekstach interwencji, gdyż od nich zależy funkcjonalność, piękno i harmonia otaczającej nas rzeczywistości urbanistycznej”. Według recenzenta teza jest poprawnie sformułowana, choć może zbyt mało precyzyjnie wskazuje jakie są spodziewane, wymierne efekty badawcze i jaki konkretny rezultat podjętych przez Autorkę badań, szczególnie w zakresie identyfikacji istnienia skutecznych instrumentów przekształcania przestrzeni. W podsumowaniu wywodu Autorka skupia uwagę na ponownym przedstawieniu poszczególnych kroków, które zostały podjęte w ramach przeprowadzonych analiz dokumentując obszerność podjętych badań. Niemniej jednak, we wnioskach końcowych pojawia się wiele stwierdzeń, które mają charakter bardzo ogólny np. str. 278 „transformacja kierunków rozwoju jest konieczna” i „obserwujemy kształtowanie się nowego paradygmatu”, czy str. 279 „nowe wyzwania wymagają nowych metod interwencji”. Takie ujęcie niewątpliwie rozmazuje wartość uzyskanych wyników badań i utrudnia określenie wkładu autorskiego w zakresie wykorzystania ich rezultatów do sformułowania właściwych rekomendacji. Recenzent nie ma jednak wątpliwości, w odniesieniu do zawartości części teoretycznej i analitycznej, że Autorka bardzo dobrze zidentyfikowała to instrumentarium i dokonała obserwacji własnych, które nie zostały jednak w podsumowaniu w pełni zaprezentowane. Są one ujęte w formie opisowej z odniesieniem do konkretnych przykładów studialnych, a na etapie końcowym pracy bardziej wskazane jest ujęcie syntetyczne prezentujące uniwersalność osiągniętych wyników badań i ich możliwości aplikacyjne.

Zakres pracy został podzielony na zakres terytorialny, merytoryczny i czasowy, co umożliwia w sposób bardzo czytelny i skrupulatny na przedstawienie tego istotnego elementu badań. Zakres terytorialny obejmuje cztery miasta z czterech różnych krajów – trzy europejskie i jedno amerykańskie, które reprezentują różne uwarunkowania prawne i kultury planistyczne. Zakres merytoryczny obejmuje rozpoznanie i analizę zagadnień dotyczących szeroko rozumianej kultury planowania przestrzennego w zakresie obowiązujących i nowych, innowacyjnych zasad, strategii, metod i instrumentów służących właściwemu kierunkowaniu procesów rozwoju. Zakres czasowy obejmuje okres około 30 lat i jest on tożsamy z przewidywaną średnią wdrażania planów rozwojowych. Wybór takiego horyzontu czasowego

służy jak najlepszej prezentacji stosowanych wspólnie rozwiązań z zakresu omawianej problematyki.

Przyjęta w dysertacji metoda badawcza polega na zastosowaniu analizy literaturowej oraz analizy porównawczej i opisowej studiów przypadków. Analiza przykładów studialnych zawiera analizy cząstkowe, które obejmują badania: systemów planowania w wybranych krajach, wybranych metod i narzędzi planistycznych, a także kontekstu prawnego projektowania urbanistycznego. Dużą wartość pracy stanowi wkład własny w konstruowanie ram teoretycznych dla badań, gdzie obok studiów literaturowych, Autorka korzystała także z baz materiałów konferencyjnych oraz przeprowadziła wywiady z kluczowymi przedstawicielami dyscypliny podczas badań *in situ*, co zwiększa walor poznawczy pracy i świadczy o wnikliwości badawczej Autorki.

Wartość poznawcza i użytkowa wyników pracy

Niewątpliwym atutem pracy jest bardzo szerokie ujęcie i wnikliwa analiza zagadnień związanych z planowaniem przestrzennym i projektowaniem urbanistycznym, a także zarządzaniem rozwojem miast. Autorka dokonała rozpoznania istniejących uwarunkowań i innowacyjnych rozwiązań w zakresie podejmowanej problematyki, przeprowadzając analizę zebranych materiałów według przyjętych kryteriów i metodologii badawczej. Ta część opracowania stanowi wkład w teoretyczny rozwój dyscypliny.

Przedstawiona przez Autorkę prezentacja innowacyjnego instrumentarium planistycznego i nowatorskich narzędzi wzbogacających warsztat urbanistyczny mogą znaleźć zastosowanie także w działaniach operacyjnych, zarówno na poziomie planistycznym, jak i urbanistycznym. Przyjęta metodologia oraz osiągnięte wyniki wykazują walory poznawcze i mogą, zdaniem recenzenta, stanowić inspirację do dalszych studiów w zakresie podjętej problematyki, także w dziedzinach pokrewnych.

Uwagi krytyczne

W niektórych miejscach dysertacji zauważa się niższą jakość edytorską – występują pogrubione polskie czcionki m.in. w słowniku pojęć na stronach 28-35, czy w rozdziale II na stronach 39-41. Bardzo długi spis treści - zajmujący 6 stron - utrudnia ogólny odbiór prezentowanych w dysertacji zagadnień ujętych w układzie odzwierciedlającym przyjęty tok myślowy. Zbyt duża ilość informacji i nadmierne rozbudowanie spisu treści wpływają negatywnie na czytelność struktury pracy. Brak numeracji pozycji bibliograficznych – nie jest to wymagane w wydruku niepublikowanym, ale ułatwia czytanie.

W spisie treści i w tytułach rozdziałów lub podrozdziałów Autorka stosuje skróty, bez prezentowania pełnych nazw np. OECD (str. 44) – w całym rozdziale nie pojawia się pełna nazwa, w przypisie warto byłoby ją dodać w j. polskim: Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju czy j. angielskim: Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD; podobnie: PGT Milano, które jest wytłumaczone w tekście wcześniej, ale w tytule nie (Piano di Governo del Territorio), czy na str. 275 w zdaniu Autorka pisze: „powinny rozbudzić debatę w PL”.

Zaprezentowane we wprowadzeniu definicje pojęć – nie są w ujęciu alfabetycznym, raczej problemowym i w związku z tym lepiej byłoby dodać słowo wstępu do rozdziału według jakiego klucza zostały dobrane i dlaczego w takiej, a nie innej kolejności są prezentowane. W słowniku pojęć pojawia się definicja rewitalizacji z 2008 z IRM, a nie ma odniesienia do ustawy z 2015 r., co jest uchybieniem.

Dysertacja zawiera bardzo skromny materiał ilustracyjny jak na tak dużą objętość części pisemnej. Dodatkowym mankamentem jest fakt, że przedstawione ryciny w większości są zaczerpnięte ze stron internetowych, a nie stanowią autorskiego opracowania lub dokumentacji fotograficznej.

Praca jest bardzo duża objętościowo, zdaniem recenzenta, przy składaniu jej do druku należy rozważyć jej skrócenie. Niektóre informacje, które nie są kluczowe, szczególnie w kontekście waloru naukowo-badawczego pracy, lepiej umieścić w przypisach. Dotyczy to np. części prezentującej badania (str. 78), gdzie pojawia się zbyt długi opis dotyczący powoływania Alexandrosa Washburna na stanowisko głównego urbanisty Nowego Yorku – jest to tekst, które dobrze się czyta, ale jest on zbędny w głównej treści opracowania naukowego. Zdaniem recenzenta warto rozważyć skrócenie opisu poszczególnych przypadków – szczególnie poprzez rezygnację z przytaczania treści, które są ogólnodostępne i drugorzędne w znaczeniu, na rzecz analizy przykładu polskiego i szerszego skomentowania możliwości aplikacyjnych uzyskanych wyników badań na gruncie polskim. Jest to szczególnie ważne, gdyż specyfika środkowej Europy jest znacząco inna niż Europy Zachodniej czy Stanów Zjednoczonych. Autorka prezentuje przykłady studialne: Francji, Włoch, Niemiec i USA w ujęciu ostatnich 40 lat i zmian w myśleniu o planowaniu przestrzennym (str. 9), ale też w odniesieniu do przyjętej osi czasu dla badań obejmującej okres ostatnich 30 lat (str. 13). Obydwa te zakresy są prawidłowo wyjaśnione, jednakże należy podkreślić, że i tak w odniesieniu do warunków polskich przyjęty horyzont czasowy oznacza się znacząco odmienną specyfiką, co niewątpliwie warto byłoby w dysertacji chociaż zarysować.

W pracy Autorka stosuje nazewnictwo, które nie obowiązuje w polskim systemie prawnym np. plan urbanistyczny (str. 13), plan generalny czy plan ogólny. Podobnie Autorka używa określenia „procesy projektowania urbanistycznego” (str. 12-13), choć w Polsce bardziej mówimy o procesach planistycznych czy rewitalizacyjnych albo stosujemy takie ujęcie w rozumieniu poszczególnych faz projektowania urbanistycznego. Warto byłoby np. w słowniku pojęć doprecyzować te pojęcia.

W tekście pojawiają się także niepotrzebne „kalki” z języka angielskiego np. „produkty projektowania urbanistycznego” (str. 78), które należałoby we wstępie zdefiniować, czy określenia jak np.: transformacja przestrzeni (str. 278), którą lepiej zastąpić polskim sformułowaniem „przekształcenia czy przeobrażenia przestrzeni” lub „operatywne propozycje metodologiczne” (str. 279), które w języku polskim są zupełnie nieczytelne i pozbawione sensu.

Ponadto, nie zawsze konsekwentnie przyjęty jest rozdział na różne skale problemowe – pojęcia „planowanie przestrzenne” i „projektowanie urbanistyczne” miejscami stosowane są wymiennie lub jako jeden zakres problemowy np. (str. 277) „w pracy przedstawiono zagadnienia dotyczące (...) planowania przestrzennego i urbanistycznego”, co zmniejsza

czytelność prezentowanych myśli. Mało czytelnie sformułowane jest także w pracy temat badawczy – pojawia się pytanie czy dotyczy poszukiwań nowego paradygmatu projektowania urbanistycznego (co wynika z tytułu) czy planowania przestrzennego, co wynika ze spisu treści i zawartości pracy. Autorka prezentuje, co prawda, we wprowadzeniu definicje tych pojęć, ale w pracy stosuje je często wymiennie, nie wyjaśniając dlaczego czy podając nowej definicji ujmującej obydwa te zagadnienia. Zdaniem recenzenta, w „podsumowaniu” przedstawiona tematyka badawcza ujęta jest w najbardziej trafny sposób jako „refleksja nad drogami budowania współczesnej rzeczywistości urbanistycznej” (str. 277). Takie ujęcie podkreśla, że kwestie projektowania urbanistycznego są kluczowe, ale ich tłem organizacyjno-prawnym są uwarunkowania wynikające z systemu planowania przestrzennego i zarządzania rozwojem i rewitalizacją miast.

W podsumowaniu dokonano prezentacji wybranych narzędzi planistycznych konkludując, że „nie ma przeszkód, aby transfer dobrych rozwiązań mógł nastąpić w Polsce” - jest to jednak zdanie zbyt ogólne i nie naukowe. Nie jest też w pełni czytelnie zaprezentowane jaki właściwie jest ten nowy i pożądany paradygmat planowania urbanistycznego. Być może na etapie podsumowania prac dobrze byłoby wskazać, jakie elementy trzeba uwzględnić, żeby tą nową, współczesną jakość planowania osiągnąć. Jeśli w zamierzeniu Autorki nie było szczegółowej prezentacji uwarunkowań systemu planowania przestrzennego w Polsce to dużą wartością byłoby przedstawienie choćby syntetycznego ujęcia charakterystyki polskiej w zakresie podejmowanej problematyki. Warto doprecyzować dlaczego akurat te wybrane instrumenty są najbardziej pożądane i jak one mogą zostać zaimplementowane w polskiej rzeczywistości planistycznej i w obecnych ramach legislacyjno-administracyjnych, z odniesieniem do konkretnych, zidentyfikowanych problemów. Szkoda, że nie zostało wytłumaczone dlaczego te narzędzia mogą być tak pożądane, m.in. dlatego, że jednym z przytaczanych instrumentów jest TDR – Transfer praw powietrznych, które ma zastosowanie przede wszystkim w metropoliach światowych o bardzo dużej intensywności i wysokości zabudowy, a specyfika przestrzenna miast europejskich jest znacząco odmienna, nie mówiąc już o warunkach polskich, szczególnie w zakresie parametrów zabudowy w obszarach śródmiejskich.

Rekomendacje

Według recenzenta bardzo pożądane byłoby bardziej szczegółowe przedstawienie wybranych narzędzi czy zasad, które według Autorki kształtują nowy, pożądany kierunek myślenia na temat szeroko rozumianych zagadnień planistycznych i urbanistycznych. Szczególnie w odniesieniu do zdefiniowanego zakresu merytorycznego (str. 13), w którym Autorka podkreśla, że szczególnie istotne dla badań jest uchwycenie specyfiki i zmieniającej się roli dokumentów planistycznych, w tym planów, które w dysertacji nazywane są „urbanistycznymi”. W tym względzie warto byłoby rozważyć dodanie dodatkowych pojęć do prezentowanego słownika, w którym w sposób precyzyjny ujęte są zastosowane definicje. Pojęcia: „plan urbanistyczny”, „master plan” czy „plan generalny” wymagają szczegółowego zdefiniowania w odniesieniu do polskiego systemu planowania przestrzennego i polskiej nomenklatury z tego zakresu. W części „Stan badań” Autorka co prawda przedstawia w sposób opisowy te zagadnienia, prezentując je jako tło teoretyczne z właściwie położonym naciskiem na różnorodność znaczeniową stosowanej w pracy terminologii, niemniej jednak

przyjęcie jednego sformułowania i przypisanie mu jasno sformułowanemu znaczeniu zwiększyłoby klarowność podjętych rozważań.

Według recenzenta przed publikacją wydawniczą można zastanowić się nad redakcją pracy w celu zmniejszenia jej objętości bez konsekwencji dla wartości merytorycznej. Jednocześnie recenzent sugeruje dodanie rozdziału poświęconego prezentacji polskiego systemu legislacyjno-organizacyjnego w zakresie planowania przestrzennego, ale dokonanego na zasadzie analizy krytycznej ze wskazaniem słabych stron i określenia sposobu implementacji wskazanych w ramach badań innowacyjnych rozwiązań dotyczących przeformułowania paradygmatu planowania przestrzennego na orientację bardziej adekwatną do współczesnych uwarunkowań i wymogów.

Wnioski końcowe

Przedstawiona praca podejmuje wyjątkowo ciekawą, bardzo istotną i innowacyjną problematykę, a przeprowadzone przez Autorkę badania dowodzą rzetelności i wykazują wysoki poziom naukowy opracowania. Dysertacja, mimo drobnych uchybień, charakteryzuje się dobrą jakością merytoryczną. Właściwie dobrana i obfita literatura przedmiotu, stanowiąca teoretyczne podstawy przeprowadzonych badań, świadczy o wysokim stopniu znajomości podejmowanej problematyki.

Bardzo czytelna struktura pracy, z wyraźnym oddzieleniem podstaw teoretycznych od badań autorskich, a także skrupulatne opisanie zawartości wszystkich niezbędnych komponentów części badawczej jak: cel, zakres, teza pracy, metoda badawcza, definicje pojęć, itd. pozwalają na klarowne przedstawienie zamierzeń badawczych Autorki i uzyskanych przez nią wyników, co niewątpliwie wpływa na wysoką jakość pracy.

Konkludując, przedstawiona do oceny dysertacja spełnia wszystkie wymogi pracy doktorskiej. Zaprezentowane przez Autorkę badania stanowią wkład w rozwój wiedzy urbanistycznej systematyzując zagadnienia związane z szeroką rozumianą kulturą planowania rozwoju miast i wskazując innowacyjne narzędzia do jego kierunkowania.

Przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską p.t. **„Nowe paradygmaty projektowania urbanistycznego”** oceniam pozytywnie. Według recenzenta spełnia ona warunki stawiane pracom doktorskim i może stanowić podstawę do ubiegania się przez Panią mgr inż. arch. Adę Nawrocką o nadanie stopnia doktora w dziedzinie architektura i urbanistyka. Niniejszym wnioskuję o dopuszczenie pracy do publicznej obrony.

dr hab. inż. arch. Dominika Pazder, prof. PP